

ПРОФІЛІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ – МАГІСТРАЛЬНИЙ ШЛЯХ РЕФОРМИ ОСВІТИ

У статті розглянуто основні проблеми та завдання впровадження профільного навчання. Обґрунтовано пріоритети системи освіти з урахуванням особливостей диференційованого навчання. Досліджено досвід зарубіжних країн у впровадженні моделей профілізації освіти. Показано етапи реалізації профільного навчання та зв'язок рівнів освіти у цьому процесі.

Ключові слова: профілізація освіти, система вищої освіти, профільне навчання, моделі профілізації освіти.

The article reviews the main problems and tasks of the implementation of specialized education. Education priorities are justified taking into account the differentiated learning. The experience of foreign countries in the implementation of models of education specialization is investigated. Implementation stages of specialized education and connections between the educational levels in this process are shown.

Keywords: specialization of education, higher education, specialized education, profiling models of education

Дедалі гострішою стає залежність місця держави в цивілізованому світі від її можливостей у створенні умов для вільного самовизначення громадян, набуття ними доступних знань і професійної майстерності, самореалізації в тій галузі, де найповніше можна проявити свої обдарування. Успішне вирішення цієї проблеми в основному залежить від позитивних результатів у формуванні особистості майбутнього працівника на всіх етапах його життя. На цьому наголошується в Національній доктрині розвитку освіти, Законі України "Про загальну середню освіту", Концепції державної системи професійної орієнтації населення та Концепції профільного навчання.

Проблеми професійної роботи в Україні в різні періоди розглядалися багатьма дослідниками Є. Клімовим, І. Назімовим, В. Симоненком, Б. Федорішиним, В. Ярошенком та іншими. Загальні основи побудови системи профорієнтації в умовах профільного навчання спираються на дослідження Є. Клімова, І. Назімова, Є. Павлютенкова, А. Сазонова, В. Симоненка, Б. Федорішина, С. Чистякової, М. Чистякова, В. Ярошенка, але на деяких етапах має свої особливості.

Таким чином, метою даного дослідження є обґрунтування пріоритетів у впровадженні профільного навчання у системі освіти України.

Профіль навчання – це спосіб організації диференційованого навчання, який передбачає поглиблене і професійно зорієнтоване вивчення циклу споріднених предметів. Профіль навчання визначається з урахуванням освітніх потреб замовників освіти, кадрових, матеріально-технічних, інформаційних ресурсів школи; соціокультурної і виробничої інфраструктури району, регіону; перспектив здобуття подальшої освіти і життєвих планів учнівської молоді.

На концептуальному рівні профільне навчання визначається як один зі шляхів забезпечення рівного доступу до якісної освіти; інноваційний характер сучасної профільної освіти характеризують ідеї, які потребують розробки та реалізації на всіх рівнях, а це:

наскрізна профільна освіта, що означає моделювання загальнопредметної та профільної освіти на кожному етапі загальної середньої освіти (початкової, основної, старшої) з позиції характеристики змісту освіти, пріоритетів, цінностей, ключових особливостей, ступеня, критеріїв оцінки підсумкових результатів;

соціально обумовлені принципи відбору змісту освіти – інформаційної ємності та соціальної ефективності;

реалізація змісту освіти на підставі проектно-технологічного підходу, що інтегрує всі види діяльності людини - від появи творчого задуму до реалізації готового продукту;

елективний шлях профілізації, який є набагато дешевшим, аніж мережний, суть його полягає в тому, що учням за рахунок варіативної складової навчального плану пропонуються елективні курси;

зміна пріоритетних форм організації навчально-виховного процесу;

формування компетентності професійної спрямованості випускника профільного класу;

наявність інноваційних рішень щодо визначення змісту профільної освіти та навчальних результатів.

Цілком очевидно, що означені зміни потребують нових підходів при підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації педагогічних і керівних кадрів [2].

Завдання полягає в тому, щоб:

більш точно визначитись у потребах кадрів для профільного навчання з урахуванням особливостей регіону;

формувати соціально значущі якості особистості у випускників закладів освіти;

спрогнозувати ефективність запровадження різних моделей профільного навчання;

визначити ефективність освітніх округів як організаційно-методичних структур профільного навчання.

Аналіз розвитку освіти в європейських країнах показав, що старші школи в усіх розвинених країнах є профільними, їх сучасна структура є результатом генералізації та уніфікації структури та змісту освіти протягом кількох десятиріч. У системі організації навчання на старшому ступені можна виявити такі загальні тенденції:

розвиток у напрямі диверсифікації: уніфікована структура на рівні початкової та основної школи і значна варіативність навчання у старшій школі, на основі запровадження великої кількості академічних та професійних програм з метою якнайбільшого задоволення потреб ринку праці та особистісних сподівань кожного індивідуума;

збільшення числа тих, хто продовжує навчання у старшій школі, що повністю знаходиться в контексті намагань усіх країн світу до росту освітнього рівня населення;

збільшення терміну обов'язкової і загальнодоступної освіти;

варіативність щодо тривалості навчання (від двох до п'яти років залежно від країни і профілю навчання). У школах професійного напрямку тривалість навчання коротша порівняно з академічними профілями;

виділення, зазвичай, старшої школа як самостійного виду освітнього закладу (ліцей, гімназія, "вища" школа тощо);

урахування результатів навчання під час зарахування у вищі навчальні заклади, найчастіше – пряме зарахування

У різних країнах реалізуються різні моделі профільного навчання, кожна з яких має свої переваги і свої недоліки. Більшість науковців виділяють два основних підходи до структурної організації старшої школи у західній Європі :

1) старша школа як структурна ланка єдиної середньої школи (Данія, Португалія, Фінляндія, Швеція, Ісландія, Норвегія тощо);

2) старша школа як певний тип навчального закладу - гімназія, ліцей тощо (Греція, Італія, Франція тощо).

На рівні старшої школи, як ми вже зазначали, здійснюється профільна диференціація, відповідно до цього визначаються два підходи до організації навчання:

– інтеграційний, що передбачає навчання у структурі єдиної школи, на рівні старшого ступеня якої відбувається профілізація на основі фуркації, що передбачає вільний вибір предметів для вивчення та низку обов'язкових дисциплін;

– сегрегаційний, що передбачає організацію навчання за певним напрямом у гімназіях, коледжах, ліцеях, спеціалізованих школах після отримання базової загальної освіти.

З метою забезпечення рівного та безоплатного доступу старшокласників до профільної та початкової професійної підготовки пропонується така модель профільної школи: зміст предметів частково реалізовуватиметься як ін варіативна складова змісту загальної середньої освіти. Це дозволить учням обирати не один-два предмети, а конкретну пріоритетну галузь для глибшого вивчення групи, циклу, кількості, предметів.

Завдання профілізації – допомогти зробити правильний вибір при виборі специфіки (профілю) навчання у старших класах школи (вибір коледжу, училища тощо) [8].

Основні проблеми, з якими зараз стикаються підлітки при виборі профільного навчання у старших класах школи:

усе ще мало шкіл зі справжніми, а не номінальними, профільними класами. Немає дієвого розподілу між обов'язковими та факультативними предметами (дисциплінами). Таким чином, вибір поки що досить вузький і найчастіше є формальністю;

фактично немає можливості самостійно вибирати профіль навчання. Розподіл між профільними класами (там, де вони взагалі є) проводиться на основі успішності, тобто виходячи з оцінок. Однак давно відомо, що формальна успішність у школі – далеко не показник «покликання» підлітка до тієї або іншої сфери діяльності;

більшість підлітків 12–14 років (втім, як і їхні батьки, і педагоги) не готові до подібного вибору. Підліткам не прищеплена здатність і прагнення до самопізнання (саморефлексії); батьки переконані, що у всьому самі краще за всіх розуміються, здатні та мають право на прийняття самостійних волонтаристичних рішень; а більшість педагогів – або залишаються байдужими сторонніми спостерігачами у цьому процесі, або надмірно орієнтовані на показники формальної успішності (оцінки).

Усі ці проблеми, пов'язані з первинною профорієнтацією (профілізацією), ще більше ускладнюють роботу профконсультантів з випускниками, коли вже йдеться безпосередньо про вибір майбутньої професії та відповідної спеціальності для отримання вищої або спеціальної освіти [4].

Саме тому профорієнтація у тому вигляді, у якому вона реалізується у розвинених країнах, – це двоетапний процес:

вибір специфіки (профілю) навчання у старших класах школи (вибір коледжу, училища тощо);

вибір майбутньої професії й відповідної спеціальності для отримання вищої або спеціальної освіти. Далі профорієнтаційний етап логічно переходить в етап кар'єрного консультування.

Таким чином, можна виділити кілька варіантів (моделей) організації профільного навчання.

1) Моделі внутрішньошкільної профілізації

Загальноосвітня установа може бути однопрофільною (реалізувати тільки один вибраний профіль) та багатoproфільною (організувати кілька профілів навчання). Загальноосвітня установа може бути в цілому не зорієнтована на конкретні профілі, але за рахунок значного збільшення кількості елективних курсів давати школярам (у тому числі у формі різноманітних навчальних міжкласних груп) можливість повною мірою здійснювати свої індивідуальні профільні освітні програми, включаючи в них ті чи інші профільні й елективні курси.

2) Модель мережної організації

У подібній моделі профільне навчання учнів конкретної школи здійснюється за рахунок цілеспрямованого й організованого залучення освітніх ресурсів інших освітніх установ. Воно

може будуватись у двох основних варіантах. Перший варіант пов'язаний з об'єднанням кількох загальноосвітніх установ навколо найбільш сильної загальноосвітньої установи, яка володіє достатнім матеріальним і кадровим потенціалом і виконує роль «ресурсного центру». У цьому випадку кожна загальноосвітня установа даної групи забезпечує викладання в повному обсязі базових загальноосвітніх предметів і ту частину профільного навчання (профільні предмети й елективні курси), яке воно здатне реалізувати в рамках своїх можливостей. Іншу профільну підготовку бере на себе «ресурсний центр». Другий варіант заснований на кооперації загальноосвітньої установи з установами додаткової, вищої, середньої та початкової професійної освіти та залученні додаткових освітніх ресурсів. У цьому випадку учням дається право вибору одержання профільного навчання не тільки там, де вони вчаться, а й у кооперованих із загальноосвітньою установою освітніх структурах (дистанційні курси, заочні школи, установи професійної освіти й ін.). Запропонований підхід не виключає можливості існування та подальшого розвитку універсальних (непрофільних) шкіл і класів, не зорієнтованих на профільне навчання, й різного роду спеціалізованих загальноосвітніх установ (хореографічні, музичні, художні, спортивні школи, школи-інтернати при великих ВНЗ й ін.).

Рішення про організацію профільного навчання в конкретній освітній установі приймає її засновник за представленням адміністрації освітньої установи й органів її громадського самоврядування.

Якщо говорити про досвід Донецької області у питанні запровадженні профільного навчання, то управління освіти і науки, Донецький облОІППО разом з відділами освіти та методичними службами міст (районів) і закладами освіти зробив певний внесок з упровадження профільного навчання, а саме:

- вчасно запропонував методичні рекомендації з організації навчального процесу в умовах профілізації;
- здійснює підготовку педагогічних і керівних кадрів, керівників гуртків до роботи у профільних класах і групах;
- помітно посилив увагу до науково-методичних заходів із проблем профільного навчання;
- поширює контакти із соціальними партнерами, зацікавленими в якості профільної освіти;
- створив базові площадки й експериментальні майданчики з профільного навчання;
- опрацював експериментальний робочий план із профільного навчання;
- бере активну участь у науково-практичних конференціях, семінарах із проблем профільного навчання.

Але разом з тим, аналіз теорії та практики запровадження профільного навчання в закладах освіти Донецької області висвітлив коло проблем, а саме:

- недостатність інформації про обґрунтування змісту освіти в різних комбінаціях профільного навчання;
- брак методичних порад з оновлення технології навчання з урахуванням рівнів стандартів, академічного рівня та рівня профільної підготовки;
- відсутність системних прикладних досліджень із питань, досвіду профільного навчання з профільного предмета;
- організація профільного навчання з метою адаптації випускників шкіл до ринку праці;
- формування професійної спрямованості особистості школяра в навчанні (історії, фізики, інформатики тощо);
- поза увагою залишилися питання корекції концептуальних підходів до організації профільного навчання в різних умовах, впливу профільної освіти на професійне самовизначення учнів тощо;

– послаблена увага до викладання предмета «Основи вибору професії».

Таким чином, можна визначити наступні пріоритети у впровадженні профільного навчання:

– підготовка таких категорій педагогічних працівників до запровадження профільного навчання, як керівників закладів освіти, психологи, учителі різних категорій, керівників гуртків позашкільних закладів освіти, профконсультанти;

– розробка навчально-методичних комплексів спецкурсів за вибором із метою поглиблення та розширення змісту профільних предметів;

– поширення досвідної роботи, що пов'язана з моделюванням загальнопредметної та профільної освіти на кожному етапі загальної середньої освіти;

– проведення моніторингу ефективності профільного навчання.

Література:

1. Управління освітою 23 грудня 2006, с. 26,27. Наказ №744 від 03.11.2006 р. МОН України «Про затвердження плану заходів на 2006 – 2010 роки щодо впровадження профільного навчання учнів 10–12-х класів загальноосвітніх навчальних закладів» № 1/11 – 5975 від 27. 10.2006 р. МОН України «Про оголошення Всеукраїнського конкурсу навчальних програм для профільного навчання учнів 10 -12 – х класів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до Державного стандарту базової і повної загальноосвітньої середньої освіти»
2. Профільне навчання – веління часу // Завуч. - 2005. - № 17–18. - С. 3- 63.
3. Лернер П. Проблеми встановлення профільного навчання / П. Лернер // Завуч.- 2005.- № 2. – С. 6-12.
4. Профільне навчання: досвід упровадження, інноваційні технології / [Л.Ф. Пашко, О.П. Коваленко, Л.І. Симоненко].– Полтава: ПОППО, 2008. -- 196 с.
5. Національна доктрина розвитку освіти. / Освіта України. – 2002. – № 33. – С. 4-6.
6. Самодрин А. Профільне навчання в загальноосвітньому навчальному закладі / А. Самодрин // Імідж сучасного педагога. – 2004. – № 7 (46). – С.51-54
7. Шиян Н. Соціально-педагогічні передумови профільного навчання в загальноосвітній школі сільської місцевості / Н. Шиян // Імідж сучасного педагога. – 2004 – № 7 (46). – С.47-51.
8. Профілізація [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://myprofession.com.ua/profilizaciya.php?lang=ua>.

Рекомендовано до публікації
д.е.н., доц. Родіоновим О.В. 21.07.2012

Надійшла до редакції
29.07.12